

виды водных беспозвоночных в водоемах природно-заповедного фонда Киевской городской агломерации. *Journal of Native and Alien Plant Studies*. 2021. №. 1. С. 175–182.

6. Костенко О. Г., Крахмальний О. Ф., Гапонова Л. П. К фауне водных беспозвоночных заказника «Лесники». *Охорона, збереження та відтворення біорізноманіття в умовах мегаполісу* : зб. матер. міжнар. наук.-практ. конф., м. Київ, 7–8 вересня 2017 р. Харків, 2017. С. 194–200.

7. Радченко В. Г., Бурда Р. І., Пашкевич Н. А. та ін. Парк-пам'ятка садово-паркового мистецтва Феофанія – осередок біотичного різноманіття урбаноекосистеми Києва. *Екологічні науки*. 2019. Т. 25, № 2. С. 138–146.

8. Шеляг-Сосонко Ю. Р. До питання про індивідуальну охорону видів рослин в Україні. *Укр. бот. журн.* 1973. Т. 30, № 2. С. 220–228.

9. Gaponova L., Suzaki T. Report of three centrohelid heliozoan species (Centroplasthelida Febre-Chevalier et Febre) from new localities in Europe with notes on their distribution. *Zootaxa*. 2024. V. 5405, № 1. P.142–150.

10. Krakhmalnyi A. F., Gaponova L. P., Kostenko A. G. First Record of *Borghiella dodgei* (Dinoflagellata) in Eastern Europe. *Inland Water Biology*. 2020. V. 13. P. 323–326.

Данильченко О.С. канд. геогр. наук, доцент
кафедри загальної та регіональної географії
olena_danylchenko@ukr.net

Срьоменко О.О. здобувач вищої освіти
I курсу ОС «Магістр»

ОП Середня освіта (Географія. Біологія та здоров'я людини)
eremenkoolga2020@gmail.com

Сумський державний педагогічний
університет імені А.С.Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИЧНИХ ПРИЙОМІВ ТЕХНОЛОГІЇ ПРОБЛЕМНОГО НАВЧАННЯ ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ГЕОГРАФІЇ У 6 КЛАСІ

Сучасна школа поряд з вимогами дати учням глибокі та міцні знання, ставить перед собою завдання розвинути творчі здібності, критичне мислення,

сформувати вміння та навички, за допомогою яких можливе самостійне додавання нових знань. У зв'язку з цим у педагогічній практиці широко використовуються методичні прийоми технології проблемного навчання. Вони засновані на створенні творчих навчальних завдань, які підвищують інтерес учнів до знань, сприяють більшій вмотивованості та активності учнів, а також залученні у розробці стратегій подолання пізнавальних труднощів.

У педагогічній літературі було багато спроб визначити проблемне навчання. На нашу думку, найбільш влучним є визначення М. І. Махмутова, проблемне навчання – це тип навчання, під час якого вчитель створює проблемні ситуації та організовує діяльність учнів для розв'язання навчальних проблем [3]. Цей тип навчання забезпечує оптимальне поєднання самостійної пошукової діяльності учнів із засвоєнням готових наукових результатів. Проблемні методичні прийоми викладання географії, засновані на проблемних питаннях та ситуаціях і активній пізнавальній діяльності учнів [5].

Проблемне запитання – складне питання, ядром якого є суперечність, що зумовлює виникнення в учнів потреби здобувати нові географічні знання й способи виконання дій, тобто спонукає їх до самостійної навчально-пізнавальної діяльності [1], а проблемна ситуація – це співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність людини або групи, що містить протиріччя і не має однозначного розв'язання. Пошук призводить до вирішення протиріччя та продуктивного розвитку того, хто здійснював пошукову діяльність [1].

Учитель і школярі працюють над проблемною ситуацією за допомогою алгоритму: створення проблемної ситуації – формування проблеми – висування гіпотез – перевірка висування гіпотез – аналіз результатів перевірки – висновок і узагальнення – повернення до проблемної ситуації [6]. Цей алгоритм доречно використовувати як при роботі з проблемною ситуацією, так і при розгляданні проблемних запитань.

Існують різні класифікації методичних прийомів проблемного навчання, але найбільш ефективною є класифікація В.В. Павленко, яка включає: 1) проблемний виклад (педагог ставить перед учнями проблему, а вони самостійно та за

допомогою вчителя вирішують її); 2) спільне навчання (педагог ставить проблему, учні об'єднуються у групи або колективно намагаються її вирішити); 3) дослідження (педагог ставить проблему, рішення досягається учнями самостійно); 4) творче навчання (учні самостійно створюють і формулюють проблему та знаходять її рішення) [4].

Географія у 6 класі (Загальна географія) – перший систематичний курс вивчення нового шкільного предмета. Під час вивчення загальної географії в учнів формуються уявлення про Землю, як природній комплекс, особливості земних оболонок та їх взаємозв'язки. Саме в цей період відбувається формування загальної географічної культури, навчання та розуміння картографічної мови. Учні набувають певних умінь з різними джерелами географічної інформації, знайомляться з тематичними картами, формують основні географічні уявлення, поняття та встановлюють закономірності [2].

Для розкриття ефективності застосування методичних прийомів технології проблемного навчання була обрана тема «Гідросфера» з розділу «Оболонки Землі». Для учнів 6 класу необхідно використовувати проблемні запитання та прості проблемні ситуації, тобто методичні прийоми «проблемний виклад» та «спільне навчання», або, навіть, в окремих випадках «дослідження», адже діти не мають достатньо інструментів для того, аби цілком проаналізувати та встановити суть проблеми.

На різних етапах уроку доцільно застосовувати різноманітні методичні прийоми технології проблемного навчання з певною метою, але найбільш доречно використовувати: на етапі «мотивації навчальної діяльності» – для створення позитивних мотивів та спонукання до вивчення теми; на етапі «вивчення нового матеріалу» – для прояву пізнавальної самостійності учнів; на етапі «закріплення матеріалу» – для перевірки вмій учнів застосовувати свої знання на практиці та реконструктивному та творчому рівнях.

Під час вивчення теми «Склад гідросфери» на етапі уроку «вивчення нового матеріалу» застосовується методичний прийом «проблемний виклад», ставиться проблемне запитання: «Всі знають, що вода випаровується з поверхні Землі. Але

ж чому вона не зникає зовсім?». У ході обговорення учнями питання, ставляться допоміжні запитання: «Звідки вода береться в атмосфері?», «Яким чином вона назад потрапляє на Землю?». У ході виконання пропонується скласти схему подорожі води.

При вивченні теми «Властивості вод Світового океану» на етапі уроку «мотивації навчальної діяльності» використано методичний прийом «проблемний виклад». Учителем ставиться проблемне запитання: «Якщо Земля на 71% покрита водою, чому ж тоді світ стикається з проблемами нестачі води?». Відбувається загальне обговорення, генеруються припущення. У процесі опрацювання встановлюється правильність або хибність припущень.

Під час вивчення теми «Рухи в Світовому океані» на етапі «закріплення матеріалу» застосовується методичний прийом «проблемний виклад», ставиться проблемне запитання: «Температура води на окремих ділянці Перуанської та Аляскінської течій приблизно однакова і становить $+15^{\circ}\text{C}$. Чому одна з них вважається холодною, а інша теплою?». Учні за допомогою картографічних та інших допоміжних джерел встановлюють відповідь на запитання.

При вивченні теми «Води суходолу. Річки та їхні частини» на етапі уроку «вивчення нового матеріалу» застосовується методичний прийом «проблемний виклад», ставиться запитання: «Чому вважають, що Дніпро впадає в Чорне море, а не починається з нього? Адже, Дніпро – це велика і широка річка, як вона може починатися з болота на Валдайській височині? Звідки отримує стільки води?». Учні проводять дослідження, використовують різноманітні картографічні джерела, встановлюють, що річки течуть з підвищень до низовин, встановлюють, що у Дніпро впадають безліч приток, називають їх. Спостерігають закономірності в розташуванні річок і рельєфу.

Під час вивчення теми «Озера» на етапі уроку «закріплення матеріалу» використовується методичний прийом «дослідження», застосовується проблемна ситуація. Учні пропонується на карті «Африки» знайти озеро Чад. Встановити, які річки впадають в озеро чи можливого витікають з нього. Встановити тип озера: 1) за водним режимом (стічне, проточне чи безстічне); 2) за солоністю води

(солоне чи прісне). Ставиться проблемне запитання: «Яким чином безстічне озеро Чад є прісним?». Учні генерують та висловлюють власні припущення.

При вивченні теми «Льодовики. Багаторічна мерзлота» на етапі уроку «вивчення нового матеріалу» вчитель застосовує методичний прийом «проблемний виклад», ставить проблемне запитання. Учням пропонується розглянути карту «Євразії» і встановити межі поширення вічної мерзлоти на материк. Ставиться запитання: «Чому на однаковій широті у Європейській частині материка немає вічної мерзлоти, а в Азійській – є?». Учні висловлюються, наводять докази правильності своїх припущень.

Під час вивчення теми «Підземні води. Людина і гідросфера» на етапі уроку «вивчення нового матеріалу» застосовується методичний прийом «проблемний виклад», ставиться проблемне запитання: «Жителі міста Суми використовують воду для питних та господарських потреб дуже чисту та якісну, що надходить із підземних горизонтів, а саме вапнякових відкладів із глибини 400-500 м. Поясніть яким чином дістається вода з такої глибини, чому вона відрізняється надзвичайною чистотою та до якого типу підземних вод відноситься?». Учні роблять припущення, висловлюють власні думки та ідеї. Проводиться обговорення та підводяться підсумки.

Отже, можемо стверджувати, що методичні прийоми технології проблемного навчання мають позитивний вплив на навчання та ефективно засвоєння нового матеріалу, сприяють формування ключових компетентностей. Учні розвивають комунікативні вміння і навички, вчаться працювати у групах, у колективі, навчаються вислуховувати і поважати думку іншого, навчаються аргументовано висловлювати власні думки, розвивають критичне мислення, більше узагальнюють та систематизують знання. Під час вивчення теми «Гідросфера» у 6 класі найбільш ефективними і доцільними методичними прийомами технології проблемного навчання, на нашу думку, є «проблемний виклад» та «спільне навчання».

Список використаних джерел

1. Антонов О.Є. Словник базових понять з курсу «Педагогіка»: навч.

пос. Житомир: Вид-во ЖДУ імені Івана Франка, 2011. 104 с.

2. Географія 6-9 кл.: навчальна програма для закладів загальної середньої освіти, 2022. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-5-9-klas/2022/08/15/navchalna.programa-2022.geography-6-9.pdf> (дата звернення: 23.03.24).

3. Махмутов М. І. Проблемне навчання. Основні питання теорії. Київ: Педагогіка, 1975. 243 с.

4. Павленко В. В. Методи проблемного навчання. *Нові технології навчання*. 2014. Вип. 81. С. 75--79.

5. Топузов О. М. Проблемне навчання географії в школі теорія і практика: Монографія. К. : Фешкс, 2007. 304 с.

6. Швардак М. В. Педагогічні технології в початковій школі: опорні конспекти. Ч. 1. Мукачево : МДУ, 2013. 73 с.

Денисик Г.І. д-р. геогр. наук, проф. кафедри географії
grygden@ukr.net

Гайдідей І.В. здобувач вищої освіти
І курсу ОС «Магістр»

Городенко Т.П. здобувач вищої освіти
І курсу ОС «Магістр»

Вінницький державний педагогічний
університет імені Михайла Коцюбинського

ДЮНИ ПРИБУЗЬКОГО ПОЛІССЯ ТА ЇХ СУЧАСНЕ ГОСПОДАРСЬКЕ ВИКОРИСТАННЯ

Подільські полісся – це загальна назва чотирьох однакових за генезою, однак територіально відособлених ділянок полісь у межах Верхнього Побужжя:

Летичіського, Прибузького, Десенського й Собського (рис. 1).

Подільські полісся приурочені або до долин Південного Бугу та його приток, або до прадавніх долин стоку льодовикових вод (Летичівське полісся). Хоча Подільські полісся розташовані компактно в межах центральної частини лісостепу, кожне з них має свої характерні ознаки [1].